

Az utolsó Palásthy.

I.

Palásthy Boldizsár a mi fölséges fejedelmünknek, Rákóczi Ferencnek volt vitézlő lovas hadnagya. Ott szolgált Béri Balogh Ádám csatáiban, de utoljára túl a Tiszán is elkerült és ott volt az eesedi láp partján, mikor Majténynél feloszlott az utolsó kuruc lovas tábor. Onnan indult hazafelé. S bizony esztendőbe került, mire haza érkezett túl a Dunára, Mezőszentgyörgyre.

Mentéjéről minden szőr levásott, dolmányának minden zsinorja foszladozott, csizmája se sárgaszínű volt már, hanem egérszínű. Tarsolyán se volt meg a címer, már a fegyvereit is elhagyogatta imitt-amott, kit készpénzért, kit zálogban. Csak egy kurtanyelű fokos volt minden kezebelije. Csak a lova győzte még egy kissé.

Igy érkezett haza.

Birtokait rég felosztották már Pál bátyja és Ádám öccse maguk között. Nem is csoda. Tíz esztendő alatt csak egyszer látták, az is régen volt. 1707-ben volt, mikor a labancok elpusztították a vidéket s felgyújtották a falut, amint Béri Balogh Ádám generális maga előtt hajtotta őket. Ekkor egy napra otthon termett Boldizsár úr is. Szívesen látták, de bizony csak sátor alatt, mert a ház még akkor is füstölgött s abban a fejét le nem hajthatta. Másnap elment csapatjával s ettől kezdve csak holt híre szállongott haza testvéreihez s öreg édesanyjához.

De hát elvégre hazaérkezett.

Édesanyja és testvérei ott laktak a napnyugati részen a fűzfák alján abban a házban, melyet ma Márkus-háznak nevez a falu népe. Szívesen látták a bujdosó testvért, rokont és atyafit mind az egész atyafiság. De hát még a jó édesanya, menyit sirt, hányszor összeölelte, csókolta nagy örömeiben! El sem lehet azt mondani.

Pál bátyja és Ádám öccse másnap már előhozakodtak a birtok felől s atyafiságos jó szívvel ajánlották föl néki az igazságos osztályt.

— Majd ráérünk arra még, — szólta Boldizsár. — Táborhoz szoktam én gyermekkorom óta. Meglehet, nálatok maradok, édes bátyám; az is meglehet, átveszem jussomat és beleülök. De most hadd nyugszom ki magamat, hadd szokjam meg köztetek, majd meglássuk, mit csinálunk.

Telt az idő. Két tél, két nyár elmúlt már, s Boldizsárnak még mindig nem jött meg a kedve a gazdasághoz. De nem is volt nagy kedve semmihez sem. Amilyen hírek szállingóztak: azok inkább búsitották, mintsem vidították. A labanc lett az úr mindenfelé. A szegény kurucoknak hallgatni kellett. Dicsőséges fejedelméről se tudott bizonyosat. Megkínálták várnagysággal, de mikor bement a székvárosba körülnézni, az alispán azzal fogadta:

— No, öcsém, most már még csak emlegetni se szabad a fejedelmet.

Mit szólhatott volna erre? Isten megáldja vicispán urambátyám, nem várnagynak való ember vagyok én. Lovára ült, hazakocogott s leült az udvaron levő nagy szilfa alá búsulni.

1715-ben a vármegye közgyűlésére többen bementek a székvárosba, Veszprémbe. Radó István, Baditz Zsigmond, Percel Sámuel — mind rokonok s bement velük Pál bátyja is.

Mikor hazamentek, azt mondja Pál Boldizsárnak:

— Édes Bódi öcsém, most már igazán vigyáznunk kell a beszédiünkre. A vármegyén kihirdették a törvényeket. Az országgyűlés kimondta, hogy a fejedelem párttűz volt s a hazának s a szabadságnak ellensége. Aki megemlékezik róla, vagy levelet ír hozzá, vagy hírt keres róla: az maga is párttűz s fejével s jószágával játszik.

Boldizsár nagy felháborodással hallotta ezt a szót és aztán fejét csóválta.

— Nem lehet az, édes Pál bátyám, nem lehet az országgyűlésen annyi gonosz ember. Ha pedig egy ember volt is igaz hittel az országgyűlésen: halálnak kellett ott ilyen végzésre történnie.

— Már édes Bódi öcsém, én csak azt mondom, amit én hallottam.

Nem nyugodott meg ezen a beszéden Boldizsár. Elment Radó Istvánhoz, Baditz Zsigmondhoz és Percel Sámuelhez, megkérdezte azokat is. Szakasztott azon módon beszéltek, amiként Pál bátyja.

Felnyergelt, lóra ült, átkocogott Berhidára a szolgabíróhoz. Megkérdezte azt is. Az se mondhatott egyebet.

Bement a városba az alispánhoz. Megkérdezte, mutassa meg neki azt a törvényt. Az alispán meg is mutatta, el is olvasta, meg is magyarázta.

Boldizsár ekkor két kezébe vette a törvényt, két szemével megnézte a király pecsétjét és aláírását s két villogó szemével maga olvasta el azt a törvényt. És mikor a végére ért; két égő szeméből kiesordult a könny s végigfolyt a remegő arcán, összeszorított ajkán s fekete nyalka bajuszán. Letette a papirost s két kemény öklét mellére szorította, hogy ki ne törjön onnan a keserű zokogás hangja. Időbe telt, míg az alispánhoz szót szólhatott.

— Igazság van ebben a törvényben, urambátyám?

Az alispán öreg ember volt s tanult ember. De amint nézte az ifjú kurucot, s meghallotta ezt a szót: az ő szeme is könnybelábadt.

— Ne kérdezz, édes öcsém, én már öreg ember vagyok, én erre a kérdésre nem tudok felelni.

Boldizsár a menteujjával megtörülte arcát s elkövetke-

zett az alispántól. Lová oda volt kötözve a bástyához, eloldozta, felült rá s hazament.

II.

Ez a nap volt a karácsony előtt való nap. Köd volt, dér volt, mire hazaért.

Boldizsár szótlanul ette meg a karácsonyesti vacsorát. Nem igen váltott szót azzal a három-négy atyafi-rokonnal sem, aki vendég gyanánt töltötte ott a fele éjszakát. Hanem amint az étkezésnek vége volt, odament az édesanyjához, megcsókolta kezét és ajkát s ezeket a szavakat mondta:

— Édes lelkem, jó anyám, szeretett testvéreim s. rokon atyafiak! Elbujdosok. Búbánatos szívvel válok el tőletek, de el kell válnom. Az én dicső és felséges fejedelmem idegen népek közt bujdosik, hír se jön felőle. Én fölkeresem, az ő hűségére esküdtem, érte élek, érte halok. Az országgyűlés törvényt hozott, fejével játszik, aki hű marad hozzá. Én fölkeresem a világ végén is. És megmondom neki, hogy mi hívek vagyunk hozzá. Fejünkkel, jószágunkkal parancsol a törvény, de szívünkkel, lelkünkkel az Övé vagyunk. És én az övé maradok. Édes jó testvéreim, üljetek bele ősi örökségetekbe s az én Istenem áldása legyen tivéletek. És verje meg az igaz Isten, akik azt a törvényt hozták. Holnap még veletek leszek Istennek házában és azután bocsássatok el engem az én útamra.

A rokon atyafiak némán maradtak. Ádám, az ifjabbik testvér sírva fakadt, Pál, az öregebb testvér, azt mondotta: „Megháborodtál, Bódi öcsém“. Hanem az édesanyja magához ölelte Boldizsárt, omló könnyje végigfolyt annak széles mellén és zokogva azt mondta:

— Nem eresztelek, lelkem, jó fiam. Én vagyok a te édesanyád. Én nem engedem, hogy elhagyj engem és elhagyd a te hazadat.

— Hej, édes lelkem, jó anyám! Ahol a szabadság van, ott az én hazám s az én bujdosó fejedelmem mellett van az igaz magyar szabadság.

De nem használt ez a szó a rokon atyafiaknak. Hanem az ő sírásuk sem használt Boldizsárnak.

Karácsony első ünnepén lóra pattant s elindult kelet felé, a Hármas-Halom felé.

Testvérei és síró anyja kocsin elkísérték a Hármas-Halomig. Ott megálltak. Boldizsár még egyszer leszállott a lováról, még egyszer összecsókolta szeretteit. Még egyszer felállt a halmok egyikére s szétnézett a vidéken.

— Mikor jössz vissza, lelkem, fiam?

— Visszajövök, édes lelkem, jó anyám. Esztendőre, vagy kettőre karácsony napjára megint itt leszek a Hármas-Halomnál.

Lovára ült. Elvágatott. Elnyelte a köd és a sötétség.

... Csak az az utolsó szava ne lett volna!

Ha fordult az esztendő, ha jött a karácsony, jó édesanyja korán reggel kiment a Hármashalomhoz. Várta bujdosó fiát. Ő akarta először meglátni.

Néhány évig elkísérték fiai, azután unokái. Ha vihar fűtt, ha fergeteg dult, ha csikorgott: az öreg anya mindig ott volt.

Sok esztendő telt már el. 1735-ben már gyöngé volt, már beteg volt az édesanya. Az ágyat nyomta hetek óta. Egyszer azt álmodta, hogy hazajött a bujdosó fia. Láttá jönni messziről, a tarnócai mezők felől fiatalon, délcegen, sárga lovon, fényes öltözetben.

Karácsony reggelén üres volt a beteg anya ágya. Hiába keresték a ház körül, a faluban. Nem találták.

Fölkelt a halálos beteg, felöltözködött s mikoron senki sem látta, kíváncszorgott a Hármashalomhoz. Ott elhagyta ereje, s leroskadt az egyik halom oldalára.

Szél fűjt, csikorgó hideg volt, hordta a havat a fürgeteg. De az anya meglátta a fiát messziről, amint jött fiatalon, délcegen, sárga lovon, fényes öltözetben. Még hallotta is, amint elkiáltotta: Édesanyám, édes jó anyám!

Pedig nem jött senki.

Csak sötétség volt. Varjak repültek lomhán a falu felé, vadludak suhogtak fent a Balaton felé. Csak a szél süvöltött.

Ott találták meg az anyát holtan, hidegen, azon a halmon, melyen utoljára állott bujdosó fia. Oda volt borulva utolsó lábanyomára s oda volt fagyva hulló könnye...

Eötvös Károly.

Ismeretterjesztő előadás.

Mit akar a magyar közegészségügyi szolgálat?

Irta: Peller Károly.

Kovács Nagy András akkor került közelebbi ismeretségbe az egészségügyi szolgálattal, amikor megharapta egy veszett kutya. Kaszával a vállán, gyanútlanul igyekezett ki a mezőre, hogy friss takarmányt vágjon a jószágoknak, s egyszer csak megdöbbenve látja, hogy vérbeforgó szemekkel, kilőtt nyílként rohan feléje egy kóbor kutya. Kovács Nagy Andrásnak már nem volt ideje félreugrani előle s a következő pillanatban az állat marása nyomán kiserkent lábszárából a vér.

— Beste jószág! — jajdult fel Kovács Nagy András és már fordult is visszafelé, hogy felkeresse a községi orvost, mert nagyon jól tudta, hogy ilyenkor késlekedés nélkül kell intézkedni.